

ARCHITEKTURA

Marta A. Urbańska

Dr inż. arch.,
Politechnika Krakowska
Instytut Historii Architektury
i Konserwacji Zabytków

MACIEJ NOWICKI: ARCHITEKT, URBANISTA, WIZJONER I JEGO CHANDIGARH

MACIEJ NOWICKI: AN ARCHITECT, URBANIST, VISIONARY AND HIS CHANDIGARH

STRESZCZENIE

26 VI 2010 roku upłynęło 100 lat od urodzin Macieja Nowickiego, wybitnego polskiego architekta i humanisty. Nowicki przyszedł na świat w klasycznej rodzinie “wysadzonych z siodła” – w Czycie w Kraju Zabajkalskim. 31 VIII tego samego roku minęło 60 lat od tragicznej, przedwczesnej śmierci Nowickiego w katastrofie lotniczej - także z dala od kraju, nad deltą Nilu, w drodze z Indii do Ameryki.

Te dwie rocznice przyczyniły się do zainteresowania zjawiskiem twórczości Nowickiego; ukazało się kilka publikacji, a w listopadzie 2010 zorganizowano konferencję naukową w Warszawie (ZG SARP, W Arch. PW, Wydawnictwo RAM). Jednak, z uwagi na rozproszenie spuścizny, dekady programowego

milczenia po jego wyjeździe z kraju w 1945 r., trudne do niedawna kontakty z USA i Indiami, gdzie działał przez ostatnie lata życia - Maciej (znany także jako Matthew) Nowicki, fenomenalnie utalentowany “architekt dla architektów”, jak trafnie go kiedyś nazwano z racji wyrafinowania i nowatorstwa jego projektów – pozostaje nadal nieznany.

Autorka niniejszego eseju poświęciła Nowickiemu dysertację doktorską (Politechnika Krakowska, 2000) i szereg publikacji po polsku i angielsku. Tu – porusza kwestię rozwoju twórczości Nowickiego, tak teoretycznej jak i projektowej. Omawia pokrótce powstałą w Polsce wizję odbudowy śródmieścia Warszawy (1945), jak i projekt pierwszego dachu wiszącego (hiperboloidy parabolicznej) dla Areny w Raleigh w Karolinie Północnej (1949). Następnie,

dyskutuje szerzej „marzenie architekta”: plan i koncepcję architektoniczno-urbanistyczną Chandigarh, nowej stolicy Pendżabu (Indie, 1950) autorstwa Nowickiego (przy współpracy Alberta Mayera). Po przedwczesnej śmierci Polaka projekt przejęty został przez zespół Le Corbusiera, z którego osobą jest powszechnie i wyłącznie kojarzone Chandigarh ...

Słowa kluczowe: arena w Raleigh, Chandigarh, Maciej Nowicki, polski architekt,

ABSTRACT

The 26th of June 2010 saw the passing of the 100th anniversary of the birth of Maciej Nowicki, an outstanding Polish architect and humanist. Nowicki was born in the classic example of a family "cast out of the saddle" - members of the intelligentsia and the gentry left landless - in Chita, Siberia, in the Zabaykalsky Krai. On the 31st of August of that same year, sixty years have passed since the tragic, untimely death of Nowicki in an airplane crash - which also happened far away from his homeland, above the Nile river delta, on his way from India to America.

These two anniversaries have raised interest in the phenomenon that is Nowicki's oeuvre; a number of publications have been published and November 2010 saw the organizing of an academic conference in Warsaw (Warsaw branch of the SARP, Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology, RAM). However, due to the dispersal of his legacy, a decade of forced silence regarding his work after his

departure from the country in 1945 and the previously difficult communication with the US and India, which were the sites of the last of his activity - Maciej (also known to some as Matthew) Nowicki, a phenomenally talented "architect for architects", as he was once aptly called by Frei Otto himself due to the refinement and ingenuity of his designs - still remains largely a mystery. The authoress of this essay has devoted her doctoral dissertation and several publications, published in both Polish and English, to Nowicki (doctorate, Kraków University of Technology, 2000). Here - she illustrates the course of the development of Nowicki's body of work - in the fields of both theory and design. Another topic, which is briefly discussed, is the concept of the reconstruction of the city center of Warsaw, developed in 1945, as well as the design of the first suspended roof (in the shape of a parabolic hyperboloid) for the Arena in Raleigh, South Carolina (1949). Finally, a wider discussion regarding the "architect's dream" is presented: that of the master plan and the architectural and urban concept of Chandigarh, the new capital of Punjab (India, 1950), developed by Nowicki (with the cooperation of Albert Mayer). After the tragic death of the Polish architect, the commission was taken over by a design team headed by Le Corbusier, who is, alas! considered by the general population as the only author of Chandigarh...

Keywords: Maciej Nowicki, Polish architect, Raleigh Arena, Chandigarh

1. WSTĘP

26 czerwca 2010 roku upłynęło 100 lat od urodzin Macieja Nowickiego, wybitnego polskiego architekta i humanisty. Nowicki przyszedł na świat w klasycznej rodzinie “wysadzonych z siodła” – lecz bardzo daleko od Polski, w Czycie w Kraju Zabajkalskim¹ 31 sierpnia tego samego roku minęło zaś 60 lat od tragicznej, przedwczesnej śmierci Nowickiego w katastrofie lotniczej - zrządzeniem losu, także z dala od kraju, nad deltą Nilu, w drodze z Indii.

Te dwie rocznice przyczyniły się do zainteresowania fenomenem Nowickiego; ukazało się kilka publikacji (autorstwa T. Baruckiego i niżej podpisanej); staraniem Wydawnictwa RAM, Zarządu Głównego Stowarzyszenia Architektów Polskich i Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej w listopadzie 2010 zorganizowano konferencję naukową w Warszawie. Jednak, z uwagi na rozproszenie spuścizny, dekady programowego milczenia po jego wyjeździe z kraju w 1945 r, trudne do niedawna kontakty z USA i Indiami, gdzie działał przez ostatnie lata życia - Maciej Nowicki, fenomenalnie utalentowany “architekt dla architektów” , jak trafnie go kiedyś nazwano z racji wyrafinowania i nowatorstwa² jego projektów – pozostaje nadal nieznaną.³

¹ Ojciec Macieja, Zygmunt, późniejszy polityk w odrodzonej II Rzeczypospolitej, pierwszy konsul w Chicago, był, jak wielu z jego kręgu, na służbie carskiej – prowadząc jednocześnie działalność patriotyczną wśród zesłańców. Po tragicznej śmierci starszego rodzeństwa Macieja na Sachalinie, rodzina przeniosła się do Czyty, a wkrótce potem – do Słomniczek pod Krakowem (podówczas na skraju Imperium Rosyjskiego). Vide Marta A. Urbańska, *Maciej Nowicki – humanista i wizjoner architektury. Osobowość twórcza na tle epoki*. Rozprawa doktorska, Politechnika Krakowska, 2000.

² Frei Otto, *Dachy wiszące. Forma i konstrukcja*. Arkady, Warszawa 1959

2. DROGA TWÓRCZA: NAJKRÓTSZA REKAPITULACJA

W opinii wielu, w tym Lewisa Mumforda, niekwestionowanego guru amerykańskiej urbanistyki i krytyki architektonicznej lat powojennych, Maciej Nowicki łączył niebywały talent twórczy i zaangażowanie - rangi Le Corbusiera - z organiczną wrażliwością Franka Lloyda Wrighta.

Architekt przebył konsekwentną – choć krótką - drogę twórczą. W niepodległej Polsce – jego talent ewoluował od studiów na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, przez twórczość graficzną (duet Nowicki-Sandecka to uznani autorzy stylowych plakatów art déco) (il. 1), współpracę jako asystent z profesorem Rudolfem Świerczyńskim, liczne projekty konkursowe i dwie realizacje – hotelu w Augustowie i klubu sportowego „Warszawianka”. W trakcie wojny Nowicki, porucznik AK, także projektował i realizował – m.in. dla słynnego zakładu w Laskach. W 1945 powstała zaś, znana do dziś w kręgach architektów i urbanistów, wizja odbudowy śródmieścia Warszawy, zaprojektowana przez Nowickiego z zespołem Pracowni Dyskusji Architektonicznej w ramach Biura Odbudowy Stolicy.⁴ (il. 2,3,4)

Los zawiódł potem Nowickiego do wolnej Ameryki – początkowo jako oficjalnego

³ Zwłaszcza w Polsce, mimo publikacji T. Baruckiego, *Maciej Nowicki*, Arkady, Warszawa 1980; wyd.angielskie RAM, Kraków 2010. Jednak największe wydawnictwa architektoniczne i uniwersyteckie w Polsce nie były zainteresowane kolejną książką na ten temat.

⁴ Vide: M. Nowicki, *Praca architektoniczna - śródmieście Warszawy*, “Skarpa warszawska”, 2/1945, str. 3; Niels Gutschow, Barbara Klain, *Zagłada i Utopia. Urbanistyka Warszawy*, Warszawa 1995, str. 70

attaché kulturalnego, a następnie emigranta: do Nowego Jorku, a potem Raleigh w Karolinie Północnej, gdzie otrzymał funkcję prodziekana School of Design. To tam objawił się niesamowity talent architekta: w sensacyjnym projekcie Areny w Raleigh z 1949 r (il. 5,6). Hala dla targów stanowych, czyli Dorton Arena, znana jest także jako Paraboleum, od genialnej w swej prostocie konstrukcji dachu wiszącego, rozpiętego na dwóch przecinających się łukach parabolicznych. To pierwsza (zrealizowana już po śmierci autora; il. 7) w świecie hiperboloida paraboliczna – prototyp hal autorstwa Kenzo Tange i Eero Saarinen.

Rezonans projektu Areny, idealnej architektury przyszłości, "wyzwolonej z grawitacji", jak chciał sam Nowicki,⁶ był niesłychany. Developer i urbanista Albert Mayer, wspólnik w firmie Mayer & Whitlesey, w lutym 1950 zaprosił Nowickiego, z polecenia urbanisty Clarence Steina i samego Mumforda, do projektowania, de novo, całego miasta. Mowa tu oczywiście o niepodległych od 1947 r. Indiach - i stolicy Pendżabu, Chandigarh.

3."MARZENIE ARCHITEKTA"

Kontekst najbardziej spektakularnego projektu urbanistycznego ówczesnego świata dobrze ilustruje artykuł pod tym tytułem, zamieszczony w "Time Magazine". Oto fragment:

"Pendżab został okrojony w trakcie podziału Indii i jego starożytna stolica, Lahore, przypadła Pakistanowi. Prowincja Indii postanowiła wznieść jako swą stolicę,

jako zupełnie nowe miasto. Stolica planowana od nowa są rzadkością. Piotr Wielki wzniósł Sankt Petersburg na palach w niezamieszkałych mokradłach; Major l'Enfant zaprojektował Waszyngton na bagnach Potomacu [...] Indyjskie władze wybrały Alberta Mayera, lat 52, architekta z Manhattanu, by zaprojektował tę stolicę. W trakcie II wojny światowej, stacjonowany w Indiach [...] jako inżynier], Mayer poznał niektóre problemy Indii i ludzi, w tym obecnego premiera, Jawaharlala Nehru. Gdy Pendżab zlecił projekt Mayerowi, Nehru rzekł: <<Niech miasto stanie się symbolem wolności Indii, nie spętanych kajdanami przeszłości>>. Mayer, absolutnie zachwycony tą perspektywą, wyznał: <<To niesamowite wyzwanie dla urbanisty. Zaczynamy od białej kartki i działamy najlepiej, jak umiemy. To marzenie architekta>>".⁷

Do maja 1950, Mayer i Nowicki opracowali wytyczne planu i architektury miasta, prezentując je na wystawie w The American Institute of Architects. Zgodnie z ustaleniami, przesyłając plany, oczekiwali kontynuacji i szczegółowego opracowania projektu przez miejscowych architektów.

4.W CHANDIGARH

Po przybyciu do Indii na przełomie czerwca i lipca 1950, Mayer i Nowicki zastali *in situ* chaos. Dwa miesiące spędzone przez Nowickiego w Indiach zaowocowały nowym, fascynującym projektem Chandigarh.

Jak pisze Mumford, "Indie...ze swym kontrastem wspaniałości i nędzy,

⁵ To najbardziej znane dzieło Nowickiego; vide choćby Frei Otto, *Raleigh Arena*, Bautechnik nr 10/1951; Bauwelt, nr 40/1952; Bauwelt nr 5/1953; ostatnio M. A. Urbańska, Maciej Nowicki – *humanista, wizjoner i architekt* „ARCH“, 2/2010, str. 70-74; <http://www.sarp.org.pl/pliki/arch-02.pdf>
136

⁶ Vide: M. Nowicki, *On Exactitude and Flexibility*, "Student Publications of the SOD NCSC", Raleigh, v.6, 1951, str. 11-18

⁷ *Architects Dream*, "Time Magazine", 6/19/1950, str. 37

były...szokiem dla Nowickiego. Ale to humanistyczna lekcja kultury hinduskiej, zawartej w bogatych budowlach, których ornament i symbolika tak całkowicie dominują całość, wywarła na nim wrażenie".⁸ Nowicki był zainspirowany krajobrazem doliny Chandigarh, z wieloma planami Himalajów.

Architekci podjęli decyzję o szczegółowym opracowaniu jednego superbloku. Mayer wrócił do Ameryki z początkiem sierpnia; Nowicki pracował w kolonialnym kurorcie Simla, tymczasowej siedzibie rządu Pendżabu, indywidualnie. Jedynym kompetentnym miejscowym przedstawicielem władz był inżynier Varma. Ogrom pracy koncepcyjnej i projektowej, wykonanej przez Nowickiego niczym w transie, imponuje do dziś; powstało ok. 100 rysunków, głównie precyzyjnych szkiców perspektywicznych - poczynając od organicznych koncepcji planu miasta (il.8), przez plany i architekturę Kapitolu - centrum stolicy (il. 9-14), centra miejskie i usługowe, liczne obiekty publiczne, plan superbloku (il. 15), po rozwiązania architektoniczne różnych jego elementów (il. 16-17) i wariantów zabudowy mieszkaniowej - również szczegółowo rozwiązanej w skali. Zamieszczone tu ilustracje - szkice Nowickiego z Chandigarh - pochodzą z kolekcji przekazanej School of Design North Carolina State University w Raleigh przez inż. arch. Williama Conklina, następcę Polaka w firmie Mayer & Whittlessey.

Po raz drugi w ciągu zaledwie pięciu lat - po opracowaniu wizji plastycznego

kształtowania śródmieścia Warszawy, Nowicki stanął przed zadaniem stworzenia projektu kompletnego organizmu miasta. Szkice realizują idee zawarte w esejach teoretycznych Nowickiego: daleko odbiegają od abstrakcji "maszynizmu", sięgając do inspiracji regionem i kontekstem. Jak pisał w 1954 r. Mumford, są "tropem architektury, która dopiero ma się narodzić".⁹ Skala trudności nie deprymowała architekta.

Dodać trzeba, że Nowicki miał za sobą długą i świetną tradycję polską: kilkaset miast renesansowych i barokowych, zakładanych przez szlachtę w wiekach XVI - XVIII *in crude radix*. Wystarczy wspomnieć tylko kilka najbardziej znanych, jak Zamość, Żółkiew, Brzeżany, Brody, Stanisławów...¹⁰

5.PLAN MIASTA: LEAF PLAN A CITY OF TOMORROW

Zawarte w liście Nowickiego do Mayera, cytowanym przez Normę Evenson w znanej publikacji "From Chandigarh" w roku 1966¹¹, idee "funkcji codziennej" (*everyday function*) i szczególnej "funkcji świątecznej, rekreacyjnej" (*holiday function*), oraz elastyczności zamiast szczegółowo przewidzianej precyzji, czyli segregacji funkcji, zupełnie rewolucjonizują, czy raczej humanizują doktrynalne dogmaty "The City of Tomorrow" Corbusiera. Nowicki dobitnie wyraża potrzebę istnienia nadrzędnej kompozycji miasta, a nie redukcji urbanistyki do sumy funkcjonujących części, a jednocześnie potrzebę dążenia do ładu wyrażającego pryncypia i idee

⁸ Lewis Mumford, *The Life, the Teachings and the Architecture of Matthew Nowicki. Part IV. Nowicki's Work in India*. "Architectural Record", Sept. 1954, str. 95

⁹ op. cit, str. 100

¹⁰ Vide: Kazimierz Kuśnierz, "Uwagi o kierunkach rozwoju polskiej urbanistyki renesansowej", w: *Florence i Kraków, miasta*

partnerskie w Europie. Wspólne dziedzictwo kultury (wydanie polsko-angielsko-włoskie), red. A. Kadłuczka, przekład M.A. Urbańska, S. Santoliquido, Universitas, Kraków 2010, s. 487-495

¹¹ List, VIII 1950, Nowicki do Mayera, w: Norma Evenson, *From Chandigarh*, University of California Press, Berkeley, 1966, s.

cywilizacji i epoki. W porównaniu do bardziej konwencjonalnego planu Mayera, Nowicki nie stroni od założeń opartych na krzywiznie, uzyskując efekty plastyczne architektury organicznej, a zarazem bardzo korzystne rozwiązania przestrzenne architektury mieszkaniowej. Tymczasem Corbusier pisał: "linia krzywa rujnuje, jest trudna i niebezpieczna; jest paraliżująca. Linia prosta jest obecna we wszystkich ludzkich działaniach"¹².

Sama idea organizacji planu Chandigarh jest organiczna: tzw. "Leaf Plan", czyli Plan Liścia (il. 8), oparty jest o zasadę naturalnego wzrostu. Z traktu łączącego miasto z regionem, promieniuje główna oś założenia, na której znalazły się centrum miasta, administracji, biznesu i Kapitol na tle panoramy gór. Spiętrzone wody rzeki tworzą zalewy. Po wschodniej i zachodniej stronie Kapitolu przewidziano wielki publiczny park, po stronie zachodniej - uniwersytet i publiczne forum. Poprzecznie do głównej osi znajduje się obwodowa komunikacja superbloków o wymiarach 1000 x 4000 stóp. Trzy superbloki tworzą dystrykt.

Tragiczna śmierć Nowickiego spowodowała przekazanie przez władze Pendżabu zlecenia właśnie Le Corbusierowi. Porównanie organicznego Leaf Plan (il. 8) Nowickiego i klasycznego, maszynowego planu Chandigarh *à la Plan Voisin* (il. 9) wykazuje jednak spore podobieństwo ich organizacji!

Bardzo interesującą - i zdecydowaną *in plus* koncepcji Nowickiego – dyskusję obu planów Chandigarh przynosi opublikowany kilka lat temu obszerny artykuł prof. Nihala Perery, urbanisty hinduskiego, wykładowcy na uniwersytecie stanowym w Indianie¹³

6.KAPITOL PENDŻABU: WERNAKULARNA INSPIRACJA I FORM BASSE

Plan Kapitolu, podług życzenia Nehru, jest planem najbardziej symbolicznej partii stolicy stanu. Ostateczna wersja Kapitolu, opracowana przez Nowickiego w Simla (il. 10) nosi cechy podobieństwa do planu zrealizowanego przez Corbu (il. 11)-głównie pod względem dramatycznej skali założenia i budynku Sekretariatu - siedziby władzy - i swobodnej kompozycji całości z wykorzystaniem spiętrzonych wód rzeki i założeń zielonych.

Pierwotna wersja zakładała absolutne wyeksponowanie Sekretariatu. Skala i forma zespołu (il. 12) zbliżyły koncepcję, być może naiwnie, wręcz do monumentalnej architektury Mezopotamii. Ostateczna wersja planu Kapitolu jest bardziej organiczna, choć oparta o postulowany przez autora "The City of Tomorrow" rzymski plan, *cardo i decumanus* (il. 10) Na głównej osi północ-południe umieszcza Nowicki plac z obeliskiem - akcentem wertykalnym koniecznym według niego w szerokiej panoramie doliny, kapsułę Zgromadzenia (C) o formie inspirowanej stupą i pałac gubernatora (B). Oś transcendentnie dąży w stronę Himalajów... Na poprzecznej osi, za serią sadzawek, mieści się siedziba Sądu Najwyższego.

Budynek Sekretariatu w szkicach Nowickiego, o bardzo wydłużonym planie, wertykalnej artykulacji, zacienionych loggiach od strony zachodniej i bogatej dekoracji, odbity w lustrze wody, (il. 13) i jego realizacja przez Corbusiera (il. 14) najlepiej ilustrują różnicę potencjału twórczego obydwu architektów. O ile Nowicki przewiduje ulubioną drobną skalę detalu i bogatą dekorację ewidentnie

¹² Le Corbusier, *City of Tomorrow*, 1949, str. 28

¹³ Nihal Perera "Contesting Visions: Hybridity, Liminality and Authorship of the Chandigarh 138

Plan", w: *Planning Perspectives* 19 (2004), str. 175-199; <http://web.bsu.edu/perera/>

inspirowaną bogactwem indyjskich reliefów, w modernistycznej bryle, o tyle Le Corbusier transformuje lokalną architekturę w heroiczną linearną praformę - *forme basse*. Jak niestety wiadomo, żelbetowe bryły nawet mimo zastosowania przetworzonych *bris-soleils*, okapów, form dachów wymuszających wentylację, przy insolacji i wilgoci w klimacie Pendżabu stwarzają problemy w użytkowaniu.

7.SUPERBLOK 37

Podstawą organizacji jednostek mieszkalnych w Chandigarh jest tzw. *Superblock*, zastosowany eksperymentalnie przez C.S. Steina w Radburn: obsługiwany przez obrzeżne ulice jezdne. Do domów prowadzą ślepe uliczki dojazdowe, wewnątrz superbloków - absolutna separacja ruchu pieszego i jezdnego.

Superblok 37, opracowany przez Nowickiego w sierpniu 1950 po rozstaniu z Mayerem, jest oparty na nieumiarowym czworobocznym planie (il. 15). System komunikacyjny segreguje ruch. Pięć ulic jezdnych komunikuje z sobą ulice obwodowe i strefy różnych typów zabudowy. Superblok jest niezależną jednostką - z zespołem wszelkich usług i rekreacji w obszernych publicznych przestrzeniach. W parkowym wnętrzu bloku ogniskują się cztery osie: dwie to osie ulic, trzecia prowadzi do bazaru, czwarta wskazuje na amfiteatr. Punktem zbiegu osi, centrum superbloku jest świątynia.. W dwóch przeciwległych częściach parku Nowicki przewidział szkołę elementarną i średnią (il. 16). Trzy bloki mieszkalne, na planie litery H, usytuowane są od strony północno - zachodniej, a jeden od strony północnej. Pozostała zabudowa to domy jednorodzinne w czterech typach. Minimalny program i wysokość dwóch kondygnacji to cechy wspólne zaskakująco

zróżnicowanych wariantów. Typ A to zabudowa szeregowa oparta na krzywiźnie , z loggiami; typy B i D (il. 17) to warianty kubicznych szeregowych domów możliwych do aranżacji atrialnej; typ C - domy atrialne.

Superblok 37 jest idealnym przykładem humanizmu postulowanego przez Nowickiego. Wielość typów generuje odmienne przestrzenie półprywatne o zaskakująco zróżnicowanym nastroju, dalekie od zunifikowanej i abstrakcyjnej architektury w późnym modernizmie. Oprócz elementu racjonalnego planowania, inspiracją były natura i regionalny kontekst, najbliższy przyszłym mieszkańcom Chandigarh. Począwszy od funkcji usługowej: obecności bazaru o klasycznym planie, modernistycznych bryłach i wybitnie nawiązującym do miejscowych tradycji ornamentem, świątyni o formie inspirowanej hinduską świętą stupą, wreszcie *novum* - powszechnych szkół, po dopracowane wariantów niskiej zabudowy mieszkalnej, projekt superbloku jest syntezą modernizmu i hinduskiej tradycji.

6.POKŁOSIE: SŁOWA, SZKICE I ŁAD ŚWIATA

Po tragicznej śmierci Macieja Nowickiego w trakcie lotu powrotnego do Raleigh władze Pendżabu zdecydowały o powierzeniu gigantycznego projektu francusko - brytyjskiemu zespołowi Le Corbusiera, Jeannereta, Maxwella Frys i Jane Drew. Oficjalnym powodem było rzekomo korzystniejsze rozliczenie inwestycji w brytyjskiej walucie. Jak relacjonował William Conklin, Albert Mayer był jednak świadom faktu, że wraz ze śmiercią polskiego architekta zabrakło charyzmatycznej osobowości, gwarantującej przedsięwzięciu Chandigarh sukces architektoniczny, ale i propagandowy. Mimo negocjacji z

Corbusierem, przejęcia przez niego zasadniczych elementów planu Mayera i Nowickiego, nie doszło do urzeczywistnienia propozycji Amerykanina: realizacji Superbloku 37 według cyklu szkiców Polaka z Simla. W roku sześćdziesięciolecia projektu Chandigarh, miasto zrealizowane przez Corbu i Frysa liczy około miliona mieszkańców i funkcjonuje, dumne ze swej – eksponowanej też w tamtejszym muzeum na stałej wystawie – betonowej, brutalistycznej architektury.

Jak gorzko napisał Mumford w ostatniej części wspomnianego tu eseju o Nowickim na łamach "Architectural Forum"¹⁴ - Polak odbył swą ostatnią podróż na darmo... Jednak następne dziesięciolecia potwierdziły powszechny odwrót od doktrynalnej, bezwzględnej abstrakcji późnego modernizmu. To pryncypia humanistycznej wizji Chandigarh Nowickiego legły u podstaw postmodernistycznej rewolucji urbanistyki.

W swych błyskotliwych pismach teoretycznych, Nowicki krytykował dogmatyczny funkcjonalizm i kodyfikację modernizmu jako stylu, już w latach 1945-1950. Jasno antycypował idee architektury postmodernizmu i dekonstrukcji: "Sztuka ma tendencje nie tylko do odkrycia prawdy, ale do przesady i ostatecznie - do zniekształcenia. I być może w tym zniekształceniu leży esencja sztuki."¹⁵ To pochwała prawa do deformacji, odejście od obsesyjnego puryzmu - i apoteoza pluralizmu sztuki. Z drugiej strony, architekt poszukiwał też nadrzędnego ładu – *e pluribus unum*. W

ostatnim liście z Indii cytował transcendentną mądrość Kriszny: "tak więc, nie powinniśmy czynić jak głupcy, przywiązani do rzeczy; ale jak czynią mędrcy, poszukiwać sposobu, by zaprowadzić ład w tym świecie"...¹⁶

Artykuł powstał na bazie dysertacji doktorskiej autorki, na Wydziale Architektury PK, promotorem był prof. Andrzej Kadłuczka, 2000. Autorka składa podziękowania wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej pracy, w szczególności Promotorowi oraz Prof. Robertowi Burnsowi.

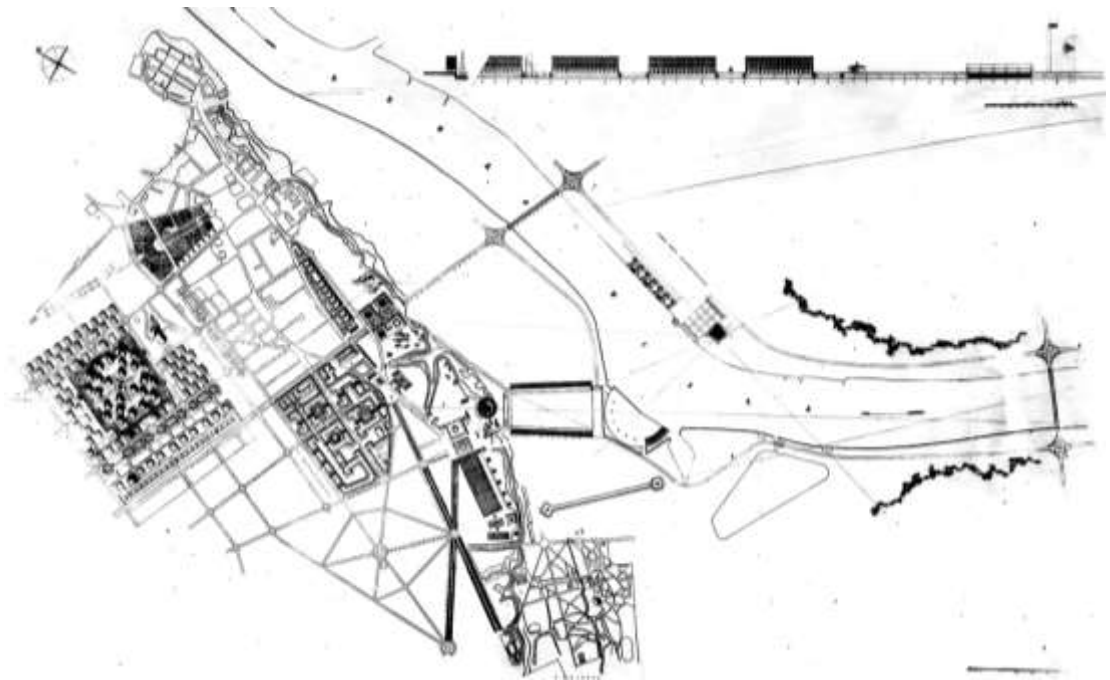
II. 1. Nagrodzony plakat „Wszyscy do walki z gruźlicą”, 1932, Maciej Nowicki, Stanisława Sandecka, źródło: domena publiczna

III. 1. The prize winning poster titled "Wszyscy do walki z gruźlicą" ("Everyone, against tuberculosis"), 1932, Maciej Nowicki, Stanisława Sandecka, source: public domain

¹⁴ Mumford, ibidem

¹⁵ M. Nowicki, *On Exactitude and Flexibility*, str. 18

¹⁶ List, VIII 1950, Nowicki do Mayera, w: N. Evenson, *From Chandigarh*, str. 24

II.2. Studialna koncepcja urbanistyczno-architektoniczna, odbudowa śródmieścia Warszawy, Maciej Nowicki i zespół Pracowni Dyskusji Architektonicznej BOS (*Praca architektoniczna -śródmieście Warszawy*); tu: śródmieście Warszawy – oś zakola Wisły na tle Osi Saskiej i Stanisławowskiej; źródło: fotografie F. Zwierzchowskiego, z kolekcji autorki

III. 2. Conceptual architectural and urban design of the reconstruction of the city center of Warsaw, Maciej Nowicki and the design team of the Architectural Discussion Workshop of the BOS (*Praca architektoniczna -śródmieście Warszawy*); here: the city center of Warsaw - the axis of the bow of the Vistula in relation to the Saxon and Stanislaus' axes; source: photography by F. Zwierzchowski, from the authoress' collection.

II.3. *Praca architektoniczna -śródmieście Warszawy*; tu: szkic budynku Parlamentu z dachem wiszącym – konstrukcja typu koła rowerowego, antycypująca Arenę w Raleigh; M. Nowicki ; źródło: fotografie F. Zwierzchowskiego, z kolekcji autorki

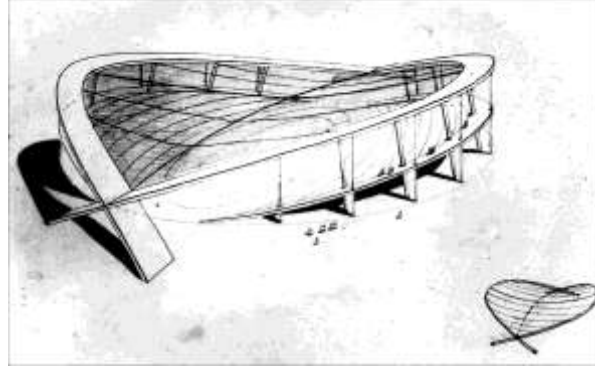
III. 3. *Praca architektoniczna - śródmieście Warszawy* (A work of architecture - the city center of Warsaw), here: a sketch of the Parliament with a suspended roof - bicycle wheel type structure, a prototype of the Arena in Raleigh; M. Nowicki; source: photography by F. Zwierzchowski, from the authoress' collection.

Il.4. *Praca architektoniczna - śródmieście Warszawy*; tu: szkic perspektywiczny Alej Jerozolimskich – tzw. teatr życia śródmiejskiego; M. Nowicki ; źródło: fotografie F.

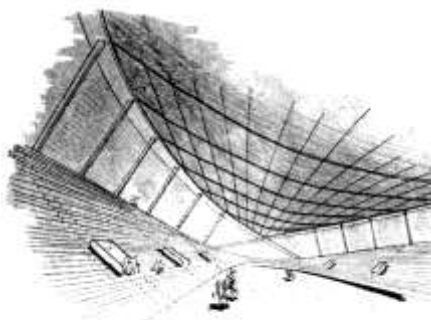
Zwierzchowskiego, z kolekcji autorki

Ill. 4. *Praca architektoniczna - śródmieście Warszawy* (A work of architecture - the city center of Warsaw); here: perspective view of Aleje Jerozolimskie - the so-called urban life theater; M. Nowicki; source: *photography by F. Zwierzchowski, from the authoress' collection.*

Il.5. Dorton Arena, Raleigh N.C., USA: szkic koncepcyjny hali, M. Nowicki, 1949; źródło: repr. North Carolina Institute of Architects, dzięki uprzejmości Archiwum North Carolina State University.

Ill. 5. Dorton Arena, Raleigh, NC, USA: concept sketch of the Arena, M. Nowicki, 1949; source: reproduction by the North Carolina Institute of Architects, thanks to the courtesy of the North Carolina State University Archives.

Dorton Arena, interior

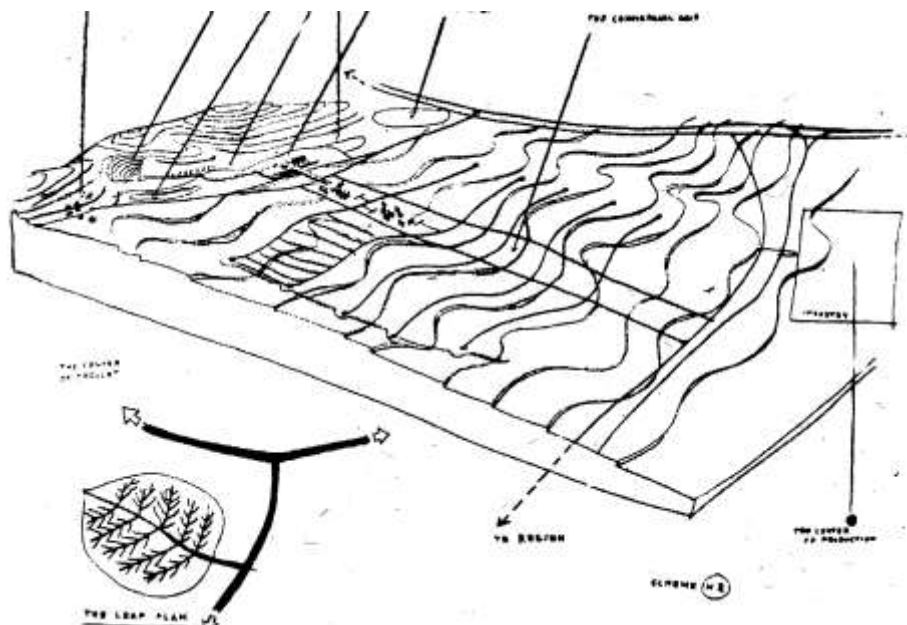
Il.6. Dorton Arena, Raleigh N.C., USA: szkic wnętrza hali, M. Nowicki, 1949; źródło: AIA Journal 1974, dzięki uprzejmości Archiwum NCSU

Ill. 6. Dorton Arena, Raleigh, NC, USA: sketch of the interior of the Arena, M. Nowicki, 1949; source: AIA Journal 1974, due to the courtesy of the NCSU Archives.

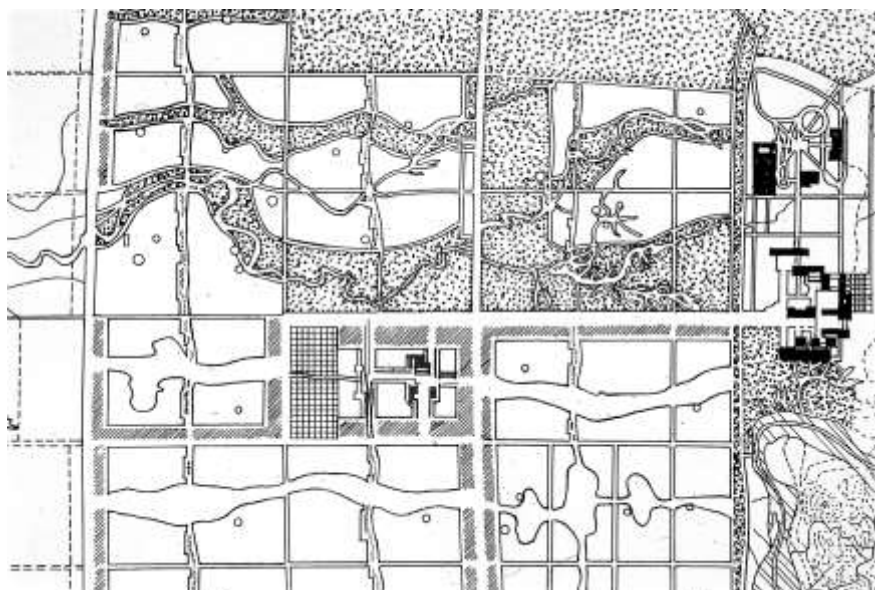
Il.7. Ukończona Arena, 1953; dzięki uprzejmości Archiwum NCSU

Ill. 7. The finished Arena, 1953; due to the courtesy of the NCSU Archives.

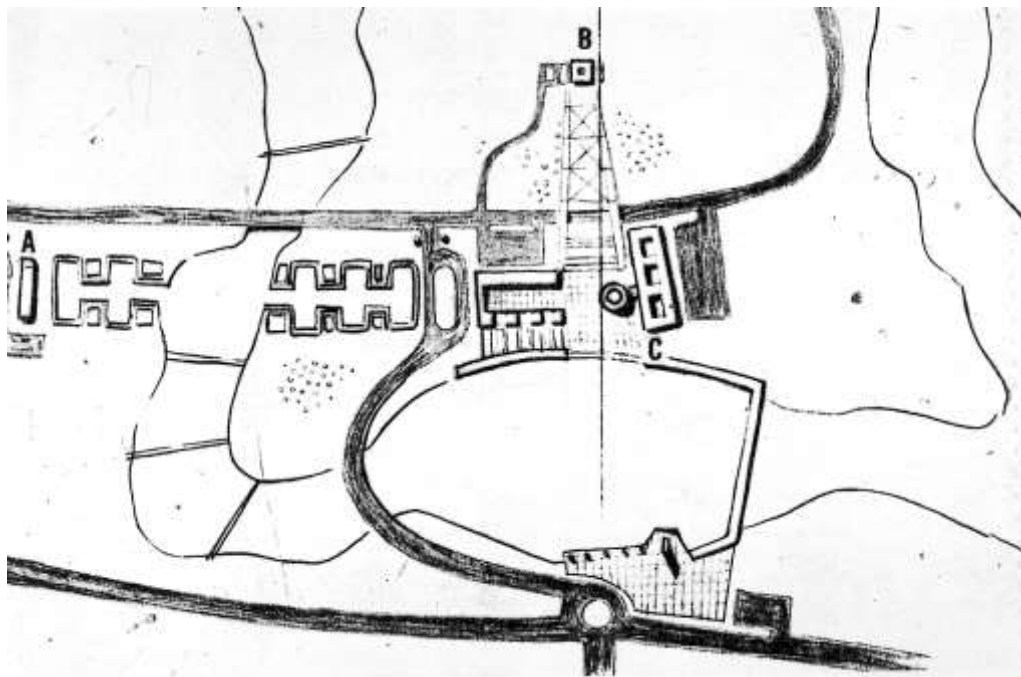
II.8. Leaf Plan – idea organizacji planu miasta Chandigarh, stolicy stanu Pendżab; M. Nowicki dla Mayer & Whittlessey, 1950; źródło: kolekcja Wiliama Conklina, dar dla Archiwum NCSU

III. 8. The Leaf Plan - an idea of the organization of the master plan of the city of Chandigarh, the capital of the state of Punjab; M. Nowicki for Mayer & Whittlessey, 1950; source: the collection of William Conklin, donated to the NCSU Archives

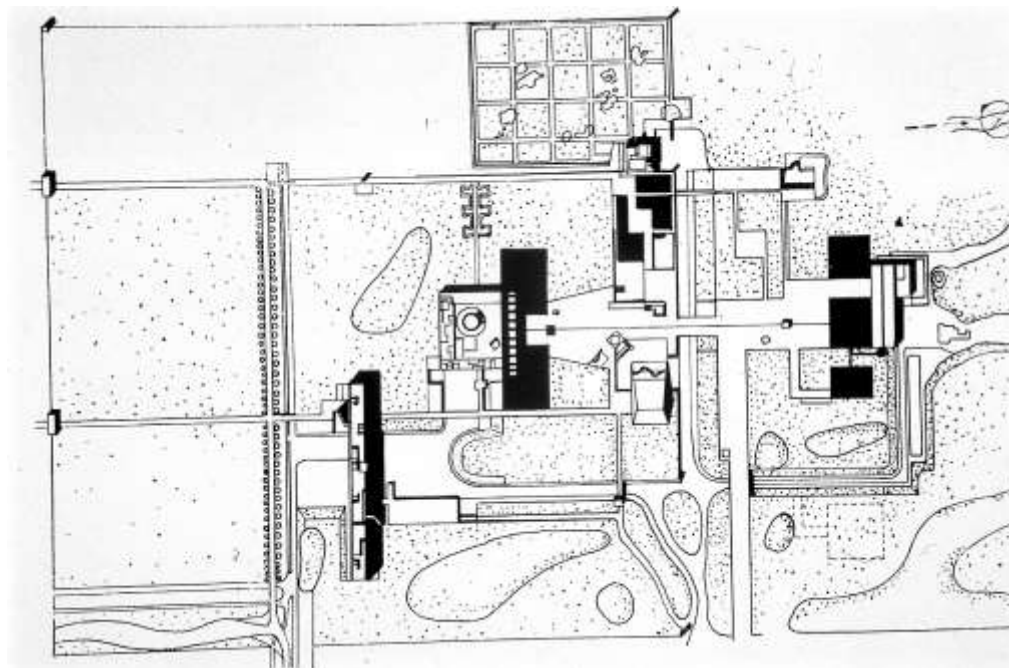
II.9. Plan Kapitolu Pendżabu, M. Nowicki dla Mayer & Whittlessey, 1950; źródło: kolekcja Wiliama Conklina, dar dla Archiwum NCSU

III. 9. The layout of the Punjabi Capitol, M. Nowicki for Mayer & Whittlessey, 1950; source: the collection of William Conklin, donated to the NCSU Archives.

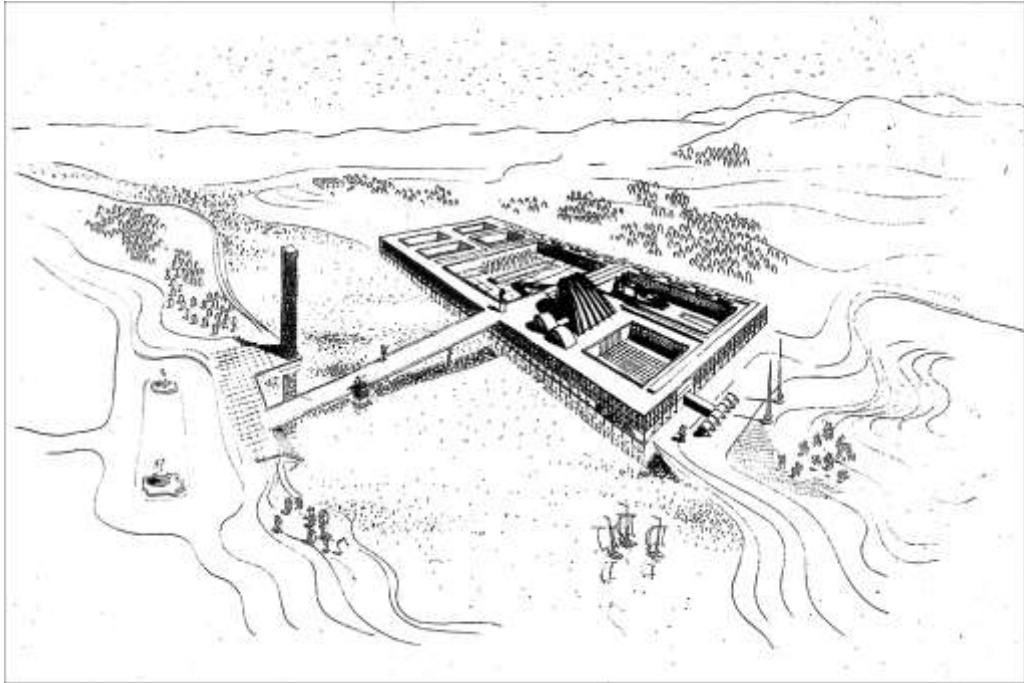
Il.10. Plan Kapitolu Pendżabu, M. Nowicki dla Mayer & Whittlessey, 1950; źródło: kolekcja Wiliama Conklina, dar dla Archiwum NCSU

Ill. 10. The layout of the Punjabi Capitol, M. Nowicki for Mayer & Whittlessey, 1950; source: the collection of William Conklin, donated to the NCSU Archives.

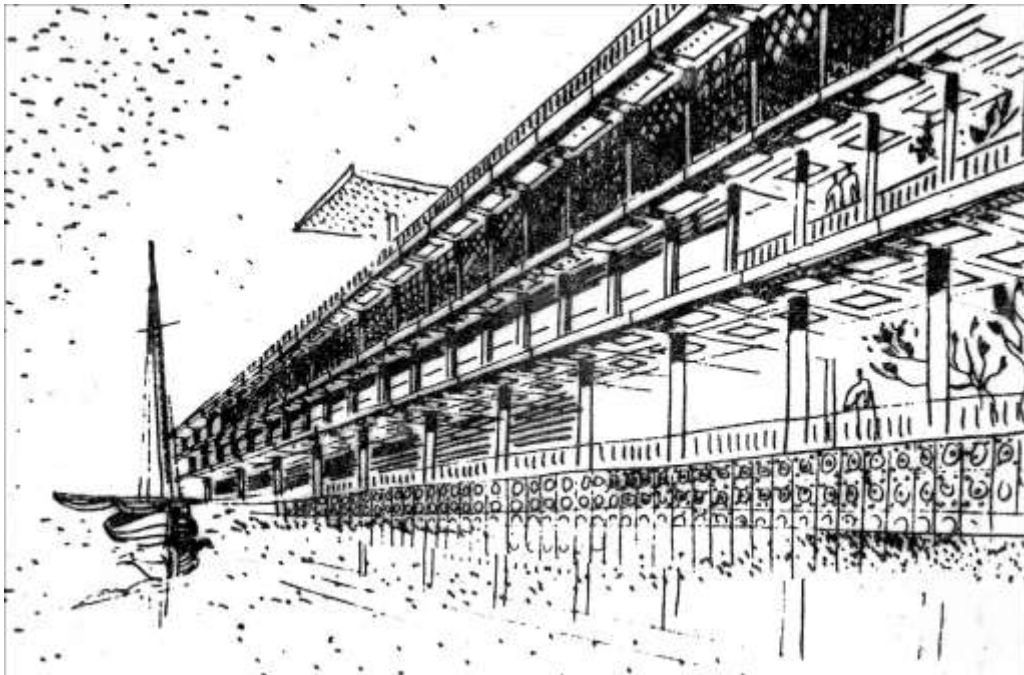
Il.11. Plan Kapitolu, Le Corbusier z zespołem, po 1950, ibid.

Ill. 11. Layout of the Capitol, Le Corbusier et. al., after 1950, ibid.

II.12. Perspektywa zespołu Sekretariatu z lotu ptaka, M. Nowicki, wersja z wiosny 1950, źródło: kolekcja Wiliama Conklina, dar dla Archiwum NCSU

III. 12. Aerial perspective view of the Secretariat complex, M. Nowicki, version dated to the spring of 1950, source: the collection of William Conklin, donated to the NCSU Archives

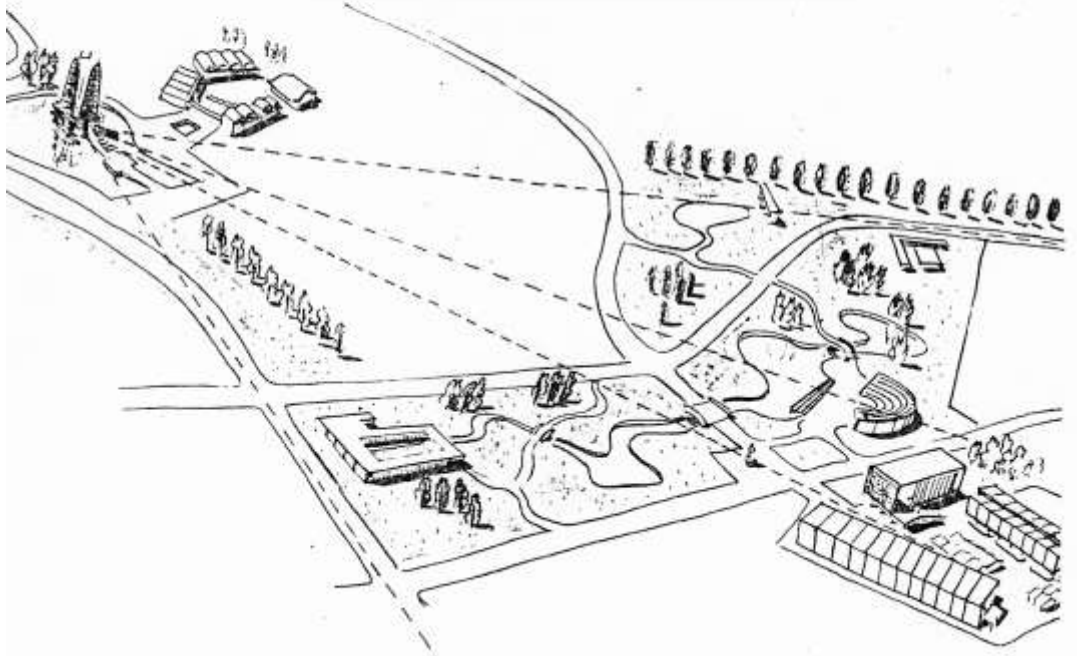
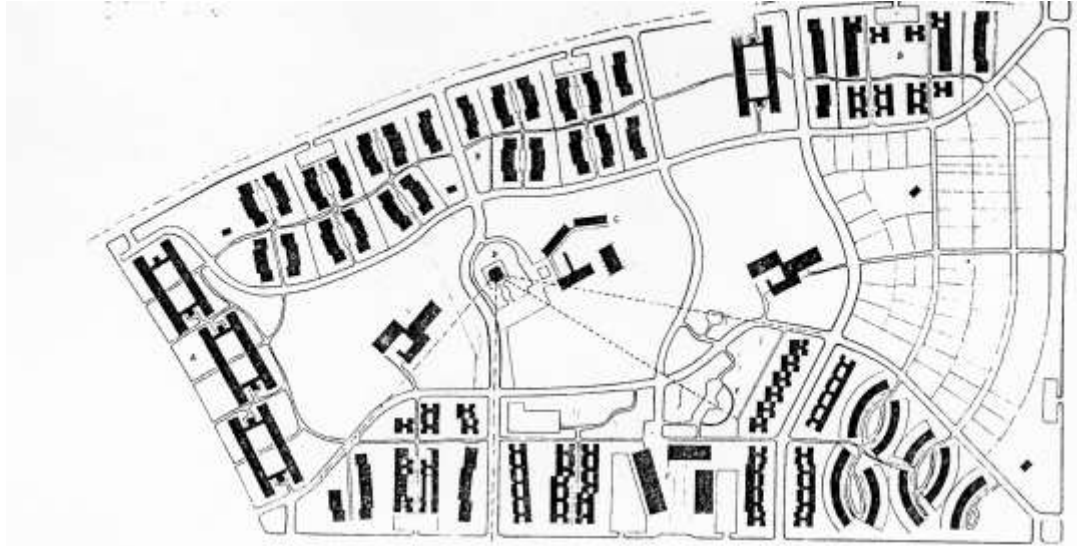
II.13. Perspektywa budynku Sekretariatu, M. Nowicki, lato 1950, źródło: kolekcja Wiliama Conklina, dar dla Archiwum NCSU

III. 13. Perspective view of the Secretariat building, M. Nowicki, summer of 1950, source: the collection of William Conklin, donated to the NCSU Archives.

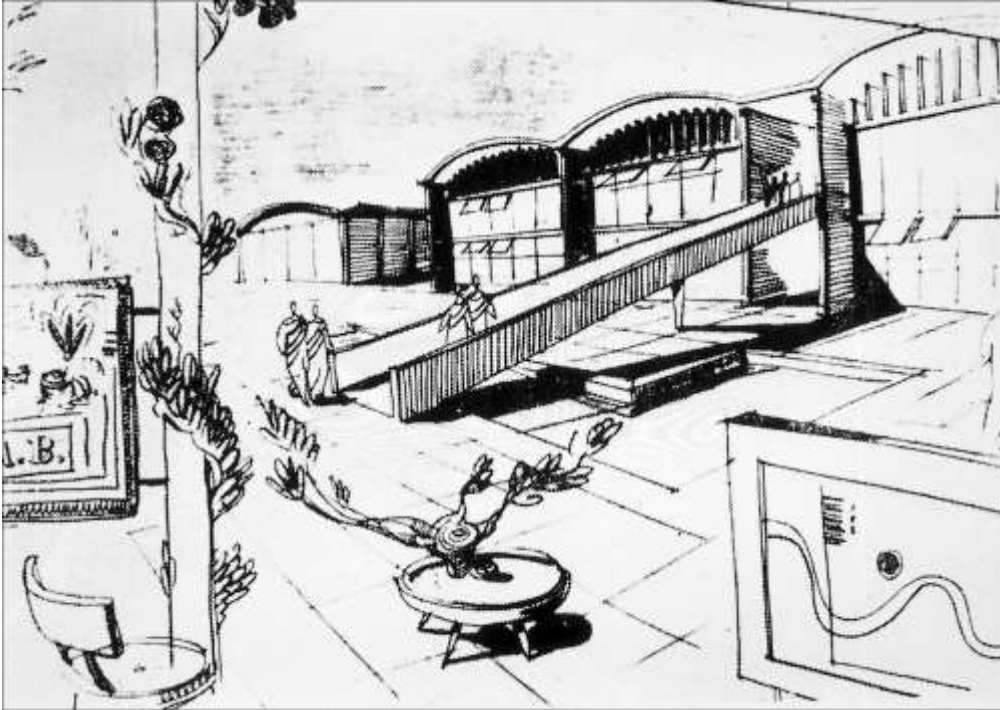
Il.14. Zrealizowany Sekretariat, Le Corbusier z zespołem, 1958, za: E. Nagy, *Le Corbusier*, Arkady, Warszawa 1977

Ill. 14. Existing Secretariat building, Le Corbusier et al., 1958, in: E. Nagy, *Le Corbusier*, Arkady, Warszawa 1977

II.15. Plan Superbloku nr 37, M. Nowicki i A. Mayer, lato 1950, źródło: kolekcja Wiliama Conklina, dar dla Archiwum NCSU

III. 15. The layout of Superblock no. 27, M. Nowicki and A. Mayer, summer of 1950, source: the collection of William Conklin, donated to the NCSU Archives.

Il.16. Superblok 37, perspektywa szkoły średniej, M. Nowicki, źródło: kolekcja Wiliama Conklina, dar dla Archiwum NCSU

Ill. 16. Superblock 37, perspective view of the high school building, M. Nowicki, source: the collection of William Conklin, donated to the NCSU Archives.

Il.17. Superblok 37, zabudowa typu B i D, studium, M. Nowicki, źródło: kolekcja Wiliama Conklina, dar dla Archiwum NCSU

Ill. 17. Superblock 37, a study of the B and D building types, M. Nowicki, source: the collection of William Conklin, donated to the NCSU Archives.

MACIEJ NOWICKI: AN ARCHITECT, URBANIST, VISIONARY, AND HIS CHANDIGARH

1. INTRODUCTION

On the day of the 26th of June 2010, one hundred years have passed since the birth of Maciej Nowicki, an outstanding Polish architect and humanist. Nowicki was born in a classic example of a family the belonged to the circle of the intelligentsia and the gentry, that has been stripped of its lands, "cast out of the saddle", so to speak. His place of birth was Chita in Zabaykalsky Krai¹. On the 31 of August of that same year, on the other hand, sixty years have passed since his tragic, early death in an airplane crash. In a twist of fate, his death also came far away from his homeland, above the delta of the Nile, on his way to India.

These two anniversaries have led to an increased interest in the phenomenon that was Nowicki: a series of publications have been published (authored by T. Barucki and the authoress of this essay); by efforts of the RAM publishing house (Wydawnictwo RAM), the Main Board of the Society of Polish Architects (SARP in Polish) and the Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology, an academic conference was organized in November 2010 in Warsaw. However, due

to the dispersal of his body of work, a decade of forced silence after his departure from the country in 1945 and the difficult contacts with the US and India at the time, Maciej Nowicki, the phenomenally talented "architect for architects", as he was once aptly named due to the sublime and ingenious nature of his work² - remains largely a mystery to the general public.³

2. THE CREATIVE PATH: A SHORTEST RECAPITULATION

In the opinion of many, including that of Lewis Mumford, the unquestioned guru of American urban design and architectural critics of the post-war period, Maciej Nowicki combined an exceptional creative talent and passion - equal to the rank of Le Corbusier - with the organic sensitivity of Frank Lloyd Wright.

He has traversed a consequent - though short - creative path. In an independent Poland his talent has evolved since his time at the Faculty of Architecture of the Warsaw University of Technology, through his graphic works (The duo Nowicki-Sandecka were the authors of stylish art d eco style posters)(fig.1), his cooperation with professor Rudolf  wierczyński, numerous competition designs and two completed buildings - that of a hotel in Augustów and of the "Warszawianka" sports club building. During the war Nowicki served in the rank

¹ Maciej's father, Zygmunt, the later politician of the reborn Second Republic of Poland, the first consul to Chicago, had been, like many at the time, in the service of the Tsar, participating in patriotic activity among the exiles at the same time. After the tragic deaths of the elder siblings of Maciej in Sakhalin, the family moved to Chita, only to move shortly afterwards to Słomniczki near Kraków (then lying on the border of the Russian Empire).Vide Marta A. Urbańska, *Maciej Nowicki – humanista i wizjoner architektury. Osobowość twórcza na*

tle epoki. Doctoral dissertation, Kraków University of Technology, 2000.

² Frei Otto, *Dachy wiszące. Forma i konstrukcja*. Arkady, Warszawa 1959

³ Especially so in Poland, even after the publication by T. Barucki, *Maciej Nowicki*, Arkady, Warszawa 1980; English version by RAM, Kraków 2010. Nevertheless, the leading architectural private and academic publishing houses were not interested in publishing another book on his subject.

of lieutenant in the Home Army, in addition to designing and building - one of his works from that period was the famous production plant in Laski. The year 1945 saw the development of the concept of the reconstruction of the city center of Warsaw, which is known to this day in architectural and urban planning circles, by Nowicki and the Architectural Discussion Workshop team (Pracownia Dyskusji Architektonicznej in Polish), which constituted a part of the Capital Reconstruction Office⁴ (ill. 2,3,4).

Fate then lead Nowicki to America - initially as an official attaché in charge of cultural affairs, and then an emigrant: to New York and then Raleigh, NC, where he was awarded the post of vice-dean at the School of Design. It was there that his exceptional architectural talent became evident: it was visible in the sensational design of the Arena in Raleigh from 1949 (ill. 5,6). The state fair building, also called the Dorton Arena, or the Paraboleum, due to its roof, suspended from two intersecting parabolic arches - a structure that is ingenious in its simplicity. It was the first parabolic hyperboloid in the world to be built - a prototype for the buildings of Kenzo Tange and Eero Saarinen⁵, finished after its author's death (ill. 7).

The design of the Arena, which was an example of an ideal architecture of the future, "freed from the bounds of gravity", as Nowicki himself wanted it to be⁶, gained wide recognition. The real estate developer and urban planner Albert Mayer, a partner at the Mayer & Whitlesey company, on the recommendation by the urban designer

Clarence Stein and Mumford himself, invited Nowicki in the February of 1950 to design an entire city from scratch. The project was, of course - the new capital of Punjab, in India, independent since 1947.

3." ARCHITECT'S DREAM"

The context of this most spectacular urban planning project of the world at the time was described very aptly by the article of the same name as this chapter.

Its author wrote about how Punjab had been split during the partition of India and how its ancient capital of Lahore had been given to Pakistan. The new province of India declared that it was going to erect a new capital from scratch. Capitals designed from literally nothing are and have always been a rarity. The article mentioned Peter the Great's founding of Saint Petersburg on stilts in an uninhabited marshland and the design of Washington D.C. on the bogs of the Potomac by Major l'Enfant. The Indian authorities had chosen Albert Mayer, aged 52, an architect from Manhattan, to design their own capital. During World War II Mayer had been stationed in India as a military engineer, where he became familiar with some of the problems of India and its population. He had also met India's prime minister, Jawaharlal Nehru. When the Punjabi authorities had given Mayer the commission to design the city, Nehru was reported to have said that this city should become the symbol of an independent India, free of the chains of its past. Mayer, the article said, had been thrilled with the perspective, and stated that this was a true challenge for any urban planner, as it was a

⁴ Vide: M. Nowicki, *Praca architektoniczna - śródmieście Warszawy*, "Skarpa warszawska", 2/1945, p. 3; Niels Gutschow, Barbara Klain, *Zagłada i Utopia. Urbanistyka Warszawy*, Warszawa 1995, p. 70

⁵ It is the most famous of Nowicki's works; vide Frei Otto, *Raleigh Arena*, Bautechnik nr 10/1951; Bauwelt, iss. 40/1952; Bauwelt iss. 150

5/1953; recently: M. A. Urbańska, Maciej Nowicki – *humanista, wizjoner i architekt*, „ARCH”, 2/2010, p. 70-74; <http://www.sarp.org.pl/pliki/arch-02.pdf>

⁶ Vide: M. Nowicki, *On Exactitude and Flexibility*, "Student Publications of the SOD NCSC", Raleigh, v.6, 1951, p. 11-18

start from a blank slate, which would inspire him to do his best. He had called this situation "an architect's dream".⁷

By May 1950, Mayer and Nowicki developed the general regulations of the zoning plan and of the city's architecture, presenting it at the exhibition of The American Institute of Architects. In accordance with the agreements that had been made prior, they sent their plans and expected the local architects to develop the detailed designs.

4.IN CHANDIGARH

After his arrival in India between June and July of 1950, Mayer and Nowicki were faced with complete chaos on the site. The two months that Nowicki spent in India resulted in a new, fascinating design of Chandigarh.

As Mumford claimed, India at the time had been a country of contrasts between opulence and poverty, which had come as a shock to Nowicki. Yet it had been the humanist lesson on Hindu culture, which he learned from the richly decorated buildings, the ornament and symbolism of which were so dominant over the whole, was what had left the strongest impression on him.⁸ Nowicki became inspired by the landscape of the Chandigarh valley, with its beautiful vistas of the Himalayan Mountains.

The architects came up with a decision to develop a detailed design of one so-called superblock. Mayer then returned to America in the middle of August, while Nowicki worked at the colonial resort of Simla, which then served as the temporary seat of the government of Punjab. The only competent representative of the local authorities was an engineer named Varma.

The sheer amount of conceptual work that was done by Nowicki, who worked like a man possessed, raises eyebrows to this day. Around a hundred drawings were developed - most of them being very detailed perspective views - ranging from organic concepts of the layout of the city (ill. 8), the plans and architecture of the Capitol - the center of city (ill. 9-14), the city's main hubs and service centers, numerous public buildings and the design of the superblock (ill. 15), as well as the architectural details of its various elements (ill. 16-17), as well as variants of residential buildings - including their detailed floor plans, drawn to scale. The sketches of Chandigarh by Nowicki, which are included in this work, are from the collection of the School of Design of the North Carolina State University of Raleigh, NC, and have been shared due to the courtesy of arch. William Conklin, the successor of Nowicki at Mayer & Whittlessey.

For a second time in only five years - after having developed the shape of the city center of Warsaw, Nowicki was faced with the task of developing a design of a complete urban organism. The theses from Nowicki's theoretic essays found their implementation in his sketches: they are far from the abstract notions of "machinism", instead looking towards the region and its context for inspiration. As Mumford put it in 1954, they had been a trace of an architecture that was yet to have been born.⁹ The great difficulty of the task at hand did not hamper the architect one bit.

It needs to be noted that Nowicki was trained in the long and illustrious Polish tradition: a couple of hundred of Renaissance and Baroque cities, founded

⁷ *Architects Dream*, "Time Magazine", 6/19/1950, p. 37

⁸ Lewis Mumford, *The Life, the Teachings and the Architecture of Matthew Nowicki. Part IV.*

Nowicki's Work in India. "Architectural Record", Sept. 1954, p. 95

⁹ op. cit, p. 100

by the nobility between the sixteenth and eighteenth centuries *in crude radix*. One only needs to give the names of the most well known, like Zamość, Żółkiew, Brzeżany, Brody or Stanisławów, to paint the right picture...¹⁰

5. LEAF PLAN A CITY OF TOMORROW

The ideas regarding everyday and holiday functions, as well as that of elasticity, defined in opposition to a rigidly defined precision or segregation of function, which were described by Nowicki in a letter to Mayer, cited by Norma Evenson in the well known publication "From Chandigarh" from 1966¹¹, completely and utterly revolutionize and humanize the doctrine of "The City of Tomorrow" as defined by Le Corbusier. Nowicki clearly outlines the need for the existence of an overarching composition of the city, instead of reducing its layout to a sum of its functioning parts, while at the same time pursuing a harmony exemplifying a set of principles and ideas of civilization and of the current era. In comparison to the more conventional plan by Mayer, Nowicki does not avoid layouts based on curves, achieving results resembling an organic architecture, which positively influenced residential architecture. In the meantime, Le Corbusier claimed that the curved line was dangerous, that it brings difficulty and danger, inducing a paralysis. According to him, the straight line was present in all human endeavors.¹²

The very idea of the organization of Chandigarh is organic. It was illustrated on

the so-called Leaf Plan (ill. 8), based on the premise of natural development. The main road that connects the city with its surrounding region is connected to the main, radiating axis of the composition, which contains the city center, the administrative buildings, the business district and the Capitol with a panorama of the mountains in the background. The city's lakes are fueled by the gathered waters of a natural river. To the east from the Capitol, a large public park was devised. To the west - a university and a public forum. Perpendicularly to the main axis, a circuit of superblocks 1000 by 4000 feet was designed. Three superblocks would form one district.

The tragic death of Nowicki caused the authorities of Punjab to transfer the commission to Le Corbusier. Were one to compare the organic Leaf Plan (ill. 8) with the classic, machinist plan of Chandigarh, similar to the Plan Voisin (ill. 9), there is no question about the similarity in organization between the two.

A very interesting discussion on both of the plans of Chandigarh is presented at length in an essay published by professor Nihala Perera, an Indian urban designer and a lecturer at the Indiana State University.¹³

6. THE PUNJABI CAPITOL: A VERNACULAR INSPIRATION AND FORM BASSE

The plan of the Capitol, according to the wishes of Nehru, was to make it into the most symbolic part of the state's capital. The final version of the Capitol, developed by Nowicki in Simla (ill. 10) bears some

¹⁰ Vide: Kazimierz Kuśnierz, "Uwagi o kierunkach rozwoju polskiej urbanistyki renesansowej", in: *Florencja i Kraków, miasta partnerskie w Europie. Wspólne dziedzictwo kultury* (Polish, English and Italian edition), ed. A. Kadłuczka, transl. M.A. Urbańska, S. Santoliquido, Universitas, Kraków 2010, p. 487-495

¹¹ List, VIII 1950, Nowicki do Mayera, in: Norma Evenson, *From Chandigarh*, University of California Press, Berkeley, 1966, p.

¹² Le Corbusier, *City of Tomorrow*, 1949, p. 28

¹³ Nihal Perera "Contesting Visions: Hybridity, Liminality and Authorship of the Chandigarh Plan", in: *Planning Perspectives* 19 (2004), p. 175-199; <http://web.bsu.edu/perera/>

similarity to the plan that was developed by Corbu (ill. 11) - mainly in terms of the dramatic scale of the complex and the building of the Secretariat - the seat of the government - and the general ease of the composition, making use of the regulated waters of the river along with rich greenery.

The original version of the plan focused on the total exposure of the Secretariat. The scale and form of the complex (ill. 12) made the concept similar to, perhaps in a way bordering on the naive, to the monumental architecture of Mesopotamia. The final version was much more organic, although based on the concept of the ancient Roman concepts of the *via cardo* and *via decumanus* (ill. 10), as postulated by the author of "The City of Tomorrow". Nowicki placed a square with an obelisk on the main north-south compositional axis, a vertical accent that was necessary according to him due to the view onto the wide panorama of the valley. The square also contained the capsule of the Convention (C) with a form inspired by the shape of a stupa, as well as the governor's palace (B). The axis is pointed towards the Himalayas, as if it was a transcendental path. The perpendicular axis is the location of the Supreme Court, preceded by a row of ponds.

According to the sketches developed by Nowicki, the building of the Secretariat was to have a decidedly elongated floor plan, a vertical articulation and shadowy loggias on its western facade, as well as a rich ornamentation, which would be reflected in a watery pond (ill. 13). Its rendition by Le Corbusier (ill. 14) best illustrates the difference in creative potential between both architects. While Nowicki favors the small scale of detail and a wealth of ornamentation clearly inspired by the highly detailed Indian bass-reliefs on a modernist form, Le Corbusier

transforms local architecture into a heroic platform - *form basse*. Nevertheless, as experience has shown, the concrete forms, even despite the use of a modified design of the bris-soleils, wide overhangs and roof forms constructed in a manner which induces forced ventilation, the climate of Punjab, with its abundance of sunny and humid days, have caused numerous functional problems.

7. SUPERBLOCK 37

The basis of the organization of residential units within Chandigarh is the so-called Superblock. It was used as a part of an experiment by C.S. Stein in Radburn, having two peripheral roadways for vehicles to its sides. Each house within the superblock had its individual roadways, with the superblocks themselves having a strict segregation of pedestrian and vehicular traffic.

Superblock 37, designed by Nowicki in 1950, after his parting with Mayer, is based on a rectangular plan (ill. 15). The transportation system has all the types of traffic segregated. The five main streets are interconnected with each other by the means of the outer roadways and the different types of buildings. The superblock is an independent unit - it features all the types of services and recreation, attached to spacious public spaces. The interior of the block, which features a park, is the focal point of four axes: two of them are formed from the axes of roadways, while the third leads in the direction of a bazaar, and the fourth to an amphitheater. The site of the intersection of the axes is occupied by a temple. The two opposing sides of the park were allotted to an elementary school and a high school (ill. 16). The block's three apartment buildings, designed with a plan resembling the letter H, were located to the northwest, with one to the north. The rest of the block is

composed of single family houses, divided into four types. Each of the types shared a minimum of two stories and a basic functional program, with each type being surprisingly different from the others.

Type A houses were laid out in rows running along a curved line, featuring loggias; the types B and D (ill. 17) are both variants of a cubic building, capable of being arranged into a layout with an atrium; type C were houses that featured atriums of their own.

Superblock 37 is a perfect example of the idea of humanism that Nowicki postulated in his work. The multitude of influences that generated the various types of half-private spaces with an astounding variation in feel were so different from the unified and abstract architecture of late modernism. Apart from elements of rational urban planning, the main inspiration for Chandigarh was nature itself, along with the context of the region, the most immediate factor that would influence the future inhabitants of Chandigarh. The commercial bazaar was based on a classic layout, with modernist forms and an ornament directly derived from local tradition; the forms of the temples were designed based on the Hindu stupa, a form reserved for holy structures. The same principles were applied to the public schools. All of the above, along with the highly detailed variants of residential buildings, make the design of the Superblock a true synthesis of the ideas of modernism and Hindu tradition.

6. THE LEGACY: WORDS, SKETCHES AND AN ORDER OF THE WORLD

After the tragic death of Maciej Nowicki during the return flight to Raleigh, the government of Punjab decided to transfer the commission of the gargantuan project

to the team of Le Corbusier, Jeanneret, Maxwell Fry and Jane Drew. The official reason for this was given as a more preferable way to pay for the commission using British currency. As William Conklin put it, Albert Mayer had been aware of the fact the death of the Polish architect deprived the design team of a charismatic individual, as without one the success of the Chandigarh project could not be guaranteed both in terms of architecture and the associated propaganda. Despite pleading with Le Corbusier to continue with the main elements of the plan by Mayer and Nowicki, the American's proposition to implement the idea of Superblock 37 according to the sketches by Nowicki from Simla would not be accepted. Sixty years after the Chandigarh project was set in motion, the city designed by Corbu and Fry boasts around a million inhabitants and is proud of its brutalist, concrete architecture, which is featured as one of the key elements that are being exhibited at the local museum.

As Mumford bitterly reminisced in the final part of his essay about Nowicki published in the "Architectural Forum"¹⁴ - the Polish architect set out on his last journey for nothing... Yet the following decades would bring about a general abandonment of the doctrine of relentless abstraction of late modernism. The humanist principles of Nowicki's vision of Chandigarh were laid out as the foundation of the postmodernist revolution in urban design.

In his brilliant theoretical works, Nowicki criticized the dogmatic functionalism and the code of modernism as a style far ahead of his time - in the years 1945 - 1950. He clearly anticipated the arrival of postmodernist thought in architecture, along with its deconstructivist branch. He

¹⁴ Mumford, *ibidem*

stated that art had the tendency to not only uncover universal truths, but also to exaggerate them and finally - to distort them. He thought that perhaps this distortion had been the essence of art.¹⁵ These statements can be seen as an affirmation of the right to deform, to abandon the obsessive pursuit of purism and as an apotheosis of the pluralism of art. On the other hand, Nowicki also searched for a unifying, overarching harmony - *e pluribus unum*. In his last letter to be sent from India, he cited the transcendental wisdom of Krishna, that we should not do

as those fools so attached to physicality, but as the wise men, who search for a means to bring order to the world.¹⁶

The above essay has been based on the doctoral dissertation of the authoress, written at the Faculty of Architecture of the Kraków University of Technology, under the supervision of professor Andrzej Kadłuczka in 2000. The authoress wishes to thank everyone, who have contributed to the development of this work, especially my Supervisor and professor Robert Burns.

¹⁵ M. Nowicki, *On Exactitude and Flexibility*, p. 18

¹⁶ Letter, VIII 1950, Nowicki to Mayer, in: N. Evenson, *From Chandigarh*, p. 24